

Het lijden van Perpétua en Felicitas

Overgenomen uit:
Martelaren van de oude kerk

Bewaarde documenten van de christenvervolging tot ca. 300 na Christus.

Opnieuw vertaald, door Dr. J. N. Bremmer en Dr. J. den Boeft

Uitgeversmaatschappij J. H. Kok, Kampen.

Waaraan toegevoegd:

Een vrouw verbrand in Engeland, vanwege haar geloof
en hoe de kanselier werd omgebracht door een stier.

Overgenomen uit:
Historiën der martelaren, die om de getuigenis der evangelische waarheid hun bloed
gestort hebben, van Christus onze Zaligmaker af tot het jaar 1655; niet alleen in de
Nederlanden, maar ook in Frankrijk, Engeland, Schotland, Spanje, Italië, Duitsland en
andere landen.

Door Adrianus Haemstedius.

Inleiding

Onder de martelaarsakten geniet dit prachtige document de grootste faam. Het geeft een goede kijk op de opvattingen over christelijk geloof en martelaarschap die gangbaar waren in de kerk van Noord-Afrika aan het begin van de derde eeuw. In deze gemeenschap speelden visioenen een grote rol, hetgeen weerspiegeld wordt in de indrukwekkende voorbeelden die het verslag bevat. Het document wordt echter bovenal beheerst door de hoofdpersoon Vibia Perpétua, wier persoonlijkheid in heldere trekken wordt geschetst.

In het stuk worden de gevangenschap en de executie van een groep jonge catechumenen en hun leermeester beschreven. Onder hen neemt Perpétua, afkomstig uit een familie die in haar woonplaats -die ons onbekend is- groot aanzien genoot, de meest vooraanstaande plaats in. Zij is gehuwd en moeder van een baby. De bezorgdheid om haar kind, waarvan ze enkele malen duidelijk blijkt geeft, wordt overstegen door haar keuze voor het christelijk geloof, waarmee ze absoluut niet wenst te schipperen. Dat laatste ervaart ook haar vader, van alle betrokkenen misschien wel de meest beklagenswaardige, die door de eigenzinnige beslissing van zijn dochter zijn locale prestige fundamenteel ziet aangetast.

De kern van het document wordt gevormd door de zelf geschreven verslagen van hun wederwaardigheden en met name hun visioenen van respectievelijk Perpétua (3-10) en Saturus, die de groep in de geloofsleer had onderricht (11-13). Opvallend is dat in Perpétua's visioenen moeite en strijd een belangrijke plaats innemen, terwijl die van Saturus veeleer een sfeer van kalme sereniteit uitstralen. De inleidende hoofdstukken (1-2) en de rest van het verslag (14-21) zijn van de hand van een redactor, die men wel heeft willen identificeren met de grootste contemporaine christelijke auteur, Tertullianus van Carthago. Er zijn sterke redenen om dit te betwijfelen, maar dit hoeft niet het ontbreken van iedere relatie in te houden: een belangwekkende en zeker niet onhoudbare hypothese oppert dat Tertullianus korte geschrift "*Aan de martelaren*" gericht is tot Perpétua's groep.

Het document vermeldt niet de elders overgeleverde datum van Perpétua's martelaarschap, 7 maart 203. Deze datum strookt uitstekend met een aantal externe gegevens buiten de onderhavige tekst, vooral betreffende de gebeurtenissen in het amfitheater. Dit ondersteunt de indruk van authenticiteit die de bestudering van het stuk oproept. Het lijkt alleszins gerechtvaardigd aan te nemen dat het betrekkelijk kort na de gebeurtenissen in zijn huidige vorm tot stand gekomen is.

Onze vertaling berust op de editie van C. J. M. J. van Beek (Nijmegen 1936). Van de talrijke studiën die aan (onderdelen van) dit document zijn gewijd, worden hier genoemd: L. Robert, *Une vision de Perpétue martyre à Carthage en 203*, in *Academie des Inscriptions et Belles-Lettres, Comptes rendus* 1982, 228-276; P. Dronke, *Women Writers of the Middle Ages. A Critical Study of Texts from Perpétua (†203) to Marguerite Porete (†1310)* (Cambridge 1984).

I

1. Indien de voorbeeldige geloofsdaden uit het verleden, die zowel getuigenis afleggen van Gods genade als dienen tot stichting van de mens, te boek gesteld zijn met de bedoeling dat door de lectuur ervan, die de gebeurtenissen als het ware voor de geest haalt, God geëerd wordt en de mens bemoedigd, waarom zouden dan recente leerzame voorbeelden die evenzeer beide doelen dienen ook niet verhaald worden?
2. Deze voorbeelden zullen immers eens ook tot het verleden behoren en noodzakelijk zijn voor het nageslacht, al worden ze thans in hun eigen tijd van geringer gewicht geacht, wegens de verering die de oudheid a priori te beurt valt.
3. Maar dit moet bekeken worden door degenen die de ene kracht van de ene Heilige Geest beoordelen al naar gelang van de verschillende perioden (waarin deze zich manifesteert): dan moet men grotere betekenis toekennen aan de meest recente gebeurtenissen, omdat die dichter bij de eindtijd staan, in overeenstemming met de overvloedige genade waartoe God met het oog op de laatste fasen van de wereldgeschiedenis heeft besloten.
4. *"Want in de laatste dagen", zegt de Heere, "zal Ik van Mijn Geest uitgieten over alle vlees, en hun zonen en dochters zullen profeteren; en over mijn slaven en slavinnen zal ik van Mijn Geest uitgieten; en de jongelingen zullen visioenen zien en de ouderen zullen dromen dromen."* (Joël 2:28-29, Hand. 2:17-18).
5. Dat heeft ook consequenties voor ons: evenals de profetieën erkennen en eren wij ook de recente visioenen, die eveneens beloofd zijn, en de overige wonderdaden van de Heilige Geest interpreteren wij als onderricht van de Kerk, want aan haar is Hij gezonden om alle gaven in allen te verstrekken, al naar gelang de Heere die aan ieder heeft toebedeeld. Dat noopt ons daarvan te verhalen en door voorlezing die gaven te verheerlijken tot glorie van God, om te voorkomen dat enige zwakheid of gebrek aan vertrouwen van het geloof meent dat de genade Gods alleen onder de mensen uit de oude tijd heeft verkeerd, toen dezen het martelaarschap of openbaringen werden waardig gekeurd. Want God brengt altijd wat hij belooft ten uitvoer, tot een getuigenis voor de ongelovigen, tot zegen voor de gelovigen.
6. Ook wij verkondigen dus wat we gehoord en betast hebben ook aan u, broeders en zonen, opdat òn u die erbij tegenwoordig bent geweest wordt herinnerd aan de glorie van de Heere, òn u die er nu kennis van neemt doordat U ervan hoort gemeenschap hebt¹ met de heilige martelaren, en via hen met onze Heere Jezus Christus, wie de Heerlijkheid en de eer toekomt tot in de eeuwen der eeuwen.

II

1. Er werden jeugdige catechumenen² gearresteerd, namelijk Revocatus en zijn medeslavin Felicitas, Saturninus en Secundulus. Onder hen was ook Vibia Perpétua,

¹ In deze paragraaf zijn enkele toespelingen op 1 Joh. 1:1-3 verwerkt.

² Degenen die toegang tot de doop vroegen, moesten een periode van voorbereiding en instructie doorlopen. Met een term die in feite een vorm is van een Grieks werkwoord dat "onderrichten"

afkomstig uit een aanzienlijke familie, die een uitstekende opleiding had gehad en in alle eer en deugd was gehuwd.

2. Zij had nog een vader en moeder en twee broers, waarvan de één eveneens catechumeen was, en een zoontje, nog een baby, aan haar borst.

3. Zelf was ze ongeveer 22 jaar. Ze heeft zelf het hele verloop van haar martelaarschap vanaf dit punt verteld en dit verslag, zoals ze het eigenhandig heeft opgeschreven en geïnterpreteerd, nagelaten.

III

1. Toen we, aldus Perpétua, nog bij de recherche waren, wilde mijn vader me door zijn argumenten aan het wankelen brengen en hij ging in zijn vaderliefde steeds door met zijn pogingen mij van mijn stuk te brengen. Ik zei: *"Vader, ziet U om een voorbeeld te gebruiken dat stuk vaatwerk daar liggen, een kruikje of zoiets?"* Hij zei: *"Ja."*

2. Ik zei tegen hem: *"Kan het soms anders genoemd worden dan het is?"* Hij zei: *"Nee."* *"Zo kan ook ik mezelf niet anders noemen dan wat ik ben, Christin."*

3. Toen stortte mijn vader geschokt door dat woord zich op me om me de ogen uit te rukken, maar hij heeft me alleen pijn gedaan en hij is verslagen weggegaan met zijn argumenten die de duivel hem ingaf.

4. Toen heb ik in de paar dagen dat ik mijn vader niet zag, de Heere dank betuigd en ben ik op verhaal gekomen door zijn afwezigheid.

5. In deze periode van een paar dagen werden we gedoopt, en de Geest gaf me opdracht na de doop niets anders te verlangen dan de kracht om lichamelijk lijden te doorstaan. Enkele dagen later werden we in de gevangenis gezet en ik raakte in paniek omdat ik zo'n duisternis nog nooit had meegemaakt.

6. Wat een gruwelijke dag: het was enorm heet wegens de massa's mensen, de soldaten probeerden ons af te persen, tenslotte werd ik daar gekweld door zorgen om mijn baby.

7. Toen hebben Tertius en Pomponius, gezegende diakenen die ons hulp verleenden, tegen betaling gedaan gekregen dat we een paar uur in een beter gedeelte van de gevangenis werden gelaten en daar op verhaal kwamen.

8. Toen we de kerker uitkwamen, wijdden we ons allemaal aan onze eigen zorgen. Ik gaf mijn baby, die door gebrek aan eten al verzwakt was, de borst; in mijn bezorgdheid voor hem sprak ik met mijn moeder en ik bemoedigde mijn broer, ik vertrouwde mijn zoon aan hen toe; ik kwijnde van verdriet omdat ik had gezien dat zij kwijnden van verdriet om mij.

9. Dergelijke zorgen verduurde ik vele dagen; en ik wist te bereiken dat mijn baby bij me mocht blijven in de gevangenis; meteen kwam ik weer op krachten en kreeg ik verlichting van mijn angst en zorg om de baby, en de gevangenis is voor mij plotseling een paleis geworden, zodat ik liever daar wilde zijn dan elders.

betekent, werden deze candidaat-dopelingen catechumenen genoemd. Het werkwoord komt ook enkele malen in het Nieuwe Testament voor: vgl. vooral Gal. 6:6.

IV

1. Toen zei mijn broer tegen me: *"Geachte zuster, u staat al in groot aanzien, zo groot dat u om een visioen mag vragen om u te laten zien of lijden of vrijlating te verwachten is."*
2. En ik, die wist dat ik gesprekken had met de Heere wiens zo grote zegeningen ik had ervaren, beloofde het hem vol vertrouwen in deze woorden: *"Morgen zal ik je rapport uitbrengen."* Ik vroeg om een visioen, en ik kreeg het volgende te zien:
3. Ik zag een verbazend grote bronzen ladder, die tot aan de hemel reikte, zo smal dat men er slechts één voor één langs naar boven kon klimmen. Aan de zijkanten van de ladder waren allerlei ijzeren voorwerpen vastgemaakt. Daar waren zwaarden, lanssen, haken, dolken en spiesen met het gevolg dat als iemand nonchalant en zonder zijn blik naar boven te richten de ladder besteeg, hij diepe wonden zou oplopen en repen van zijn vlees zouden blijven zitten aan de ijzeren voorwerpen.
4. Onder die ladder lag een verbazend grote draak die degenen die naar boven wilden klimmen belaagde en probeerde van de beklimming af te schrikken.
5. Bij de beklimming werd ik voorafgegaan door Saturnus, die zich later eigener beweging om onzentwil had overgegeven, omdat hij zelf ons geloof had opgebouwd, en op het moment van onze aanhouding niet tegenwoordig was geweest.
6. Hij bereikte de top van de ladder, keerde zich om en zei tegen me: *"Perpétua, ik wacht op je; maar pas op dat die draak je niet bijt."* Ik zei hem: *"Hij zal me geen schade berokkenen, in de naam van Jezus Christus."*
7. En vanonder die ladder stak hij langzaam, als was hij bang voor me, zijn kop naar buiten; en alsof ik op de eerste trede trapte, trapte ik op zijn kop en klom ik naar boven.
8. Ik zag een onmetelijk groot park en er middenin een man met grijs haar, in de kledij van een herder, met een rijzige gestalte, die schapen aan het melken was; om hem heen stonden vele duizenden mensen in witte gewaden.
9. Hij richtte zijn hoofd op, keek naar mij en zei tot me: *"Het is goed dat je gekomen bent, mijn kind³."* Hij riep me en gaf me als het ware een mondvul van de kaas die hij aan het melken was; ik nam de kaas in de samengebrachte palmen van mijn handen aan en at hem op; en alle omstanders zeiden: *"Amen."*
10. Bij het geluid van dat woord werd ik wakker, terwijl ik nog op iets zoets kauwde. Meteen vertelde ik het aan mijn broer, en we begrepen dat lijden ons te wachten stond en we hadden geen hoop meer in deze wereld.

V

1. Na een paar dagen ging het gerucht dat we verhoord zouden worden. Ook mijn vader arriveerde uit onze stad⁴. Hij was verteerd door ergernis en kwam naar me toe om me van mijn stuk te brengen, met deze woorden:
2. *"Heb medelijden, dochter, met mijn grijze haren, heb medelijden met je vader, als ik het waard ben vader genoemd te worden door je; als ik je met deze handen tot deze bloeiende leeftijd heb gebracht; als ik je boven al je broers heb gesteld, maak me niet*

³ Het is opvallend dat hier het Griekse woord (teknon) gebruikt wordt.

⁴ Het is niet bekend uit welke stad Perpetua en haar metgezellen afkomstig waren.

te schande voor de mensen. 3. Kijk naar je broers, kijk naar je moeder en je tante, kijk naar je zoon, die zonder jou niet zal kunnen leven.

4. Laat je trots varen, ruineer ons niet allemaal. Niemand van ons zal immers vrijuit spreken, als jou iets zal overkomen."

5. Dit zei hij als een vader krachtens zijn vaderliefde, mijn handen kussend, en zich voor mijn voeten werpende en huilende noemde hij me niet meer dochter, maar vrouwe⁵.

6. Ik had verdriet om het lot van mijn vader, omdat hij de enige was van heel mijn familie die geen vreugde zou beleven aan mijn lijden, en ik bemoedigde hem met deze woorden: *"Op die verhoging⁶ zal geschieden wat God wil. U moet weten dat wij niet onder ons eigen gezag geplaatst zijn maar onder dat van God."* Hij verliet me in diepe droefheid.

VI

1. Toen we op een andere dag aan het middageten zaten werden we plotseling weggehaald om te worden verhoord. Wij kwamen op het forum. Meteen verspreidde het gerucht zich door de omgeving van het forum en een enorme massa verzamelde zich.

2. We klommen op de verhoging. De anderen werden ondervraagd en legden de belijdenis af. Ook ik kwam aan de beurt. Meteen verscheen mijn vader met mijn zoontje, en hij trok me van de trede met de woorden: *"Bid tot de goden, heb medelijden met je baby."*

3. De procurator⁷ Hilarianus, die toen als plaatsvervanger van de overleden gouverneur Minucius Timinianus het zwaardrecht had gekregen, zei: *"Ontzie de grijze haren van uw vader; ontzie uw jonge kind. Breng een offer voor het welzijn van de keizers⁸".*

4. Ik antwoordde: *"Dat doe ik niet."* Hilarianus vroeg: *"Bent u Christin?"* Ik antwoordde: *"Ik ben Christin."*

5. En toen mijn vader daar bleef staan om te proberen me van de verhoging af te halen, werd hij in opdracht van Hilarianus eraf gegooid en met een stok geslagen. Ik had verdriet om het lot van mijn vader alsof ik zelf geslagen was: zo'n verdriet had ik om zijn beklagenswaardige ouderdom.

6. Toen sprak Hilarianus over ons allen zijn vonnis uit en veroordeelde hij ons tot de wilde beesten; en blij gingen we terug naar de gevangenis.

7. Omdat mijn baby gewend was de borst te krijgen en met mij in de gevangenis te verblijven, stuurde ik toen meteen de diaken Pomponius naar mijn vader om de baby te vragen.

⁵ De woorden en het gedrag van Perpetua's vader lijken zeer sterk op de formuleringen en gebaren van een smeekgebed tot een godheid.

⁶ Het verhoor van de gearresteerden vond plaats op een podium of platform. De hier gebruikte term komt alleen in christelijke teksten voor.

⁷ De hoogste keizerlijke ambtenaar ter plaatse. Er zijn meer voorbeelden van een dergelijke vervanging van een gouverneur.

⁸ Septimus Severus en zijn zoon en mederegent Caracalla.

8. Maar mijn vader weigerde hem te geven. En zoals God wilde, had het kind niet langer behoefte aan de moederborst en mijn borsten waren niet ontstoken, zodat ik niet door bezorgdheid om het kind en pijn in mijn borsten werd gekweld.

VII

1. Een paar dagen later waren we met zijn allen aan het bidden. Midden onder het gebed liet plotseling mijn stem zich horen en ik sprak de naam Dinocrates uit. Ik was stomverbaasd omdat hij me tot op dat moment niet voor de geest gekomen was en ik had verdriet omdat ik me zijn lot herinnerde.

2. Meteen begreep ik dat ik het waardig en zelfs ook verplicht was voor hem te bidden. Ik begon dringend een gebed voor hem uit te spreken en te zuchten tot de Heere.

3. Direct in die nacht nog werd mij dit getoond:

4. Ik zag Dinocrates uit een donker oord komen, waar ettelijke mensen waren. Hij had erg last van de hitte en de dorst, zijn kleren waren vuil en zijn gelaatskleur bleek. Ook had hij nog dezelfde wond in zijn gezicht als bij zijn overlijden.

5. Deze Dinocrates was mijn broertje van zeven jaar die tijdens zijn ziekte door een kankergezwell op zijn gezicht een ellendige dood gevonden had, zodat alle mensen van zijn dood gruwden.

6. Voor hem had ik dus een gebed uitgesproken; tussen hem en mij was een grote afstand, zodat we geen van beiden naar elkaar konden toegaan.

7. Verder was er op die plaats waar Dinocrates was een bassin vol water met een hogere rand dan het postuur van de jongen. Dinocrates strekte zich uit met de bedoeling om te drinken.

8. Ik had verdriet, omdat dat bassin water bevatte en hij toch wegens de hoogte van de rand er niet uit zou kunnen drinken!

9. Ik werd wakker en ik begreep dat mijn broer er slecht aan toe was, maar ik vertrouwde erop dat ik hem van nut kon zijn in zijn moeilijke toestand. Ik bad elke dag voor hem totdat we verhuisden naar de militaire gevangenis; het was namelijk de bedoeling dat we deel zouden nemen aan de militaire gladiatoren-gevechten ter gelegenheid van de aanstaande verjaardag van de Caesar Geta⁹.

10. Ik bad dag en nacht voor hem onder zuchten en tranen, opdat hij door mijn toedoen vergiffenis zou krijgen.

VIII

1. Op de dag waarop we in de ketenen werden gehouden, is me het volgende getoond. Ik zag die plaats die ik eerder had gezien, en Dinocrates schoon, goed gekleed, opgefrist; waar zijn wond was, zag ik nu een litteken;

2. van dat bassin dat ik eerder had gezien was de rand verlaagd tot aan de navel van de jongen, en hij haalde er onophoudelijk water uit.

3. Bovenop de rand stond een gouden schaal vol water. Dinocrates ging er naartoe en begon eruit te drinken: deze schaal raakte niet leeg.

⁹ De jongere zoon van keizer Septimius Severus, die nog niet de status van medekeizers had.

4. Toen hij verzadigd was ging hij, zoals kinderen doen, blij met het water spelen. Ik werd wakker. Toen begreep ik dat hij van zijn straf was bevrijd.

IX

1. Vervolgens begon een paar dagen later Pudens, een militair met de rang van adjudant, de directeur van de gevangenis, ons grote eer te bewijzen, omdat hij inzag dat er een grote kracht in ons was; hij liet velen bij ons toe opdat wij en onze bezoekers elkaar konden verfrissen.

2. Toen echter de dag van het gladiatorengevecht naderde, kwam mijn vader bij me binnen, verteerd door verdriet, en hij begon zijn baard uit te rukken en op de grond te gooien, zich voorover te werpen op zijn gezicht, zijn jaren te vervloeken en zo krachtige taal uit te slaan dat alle schepselen daardoor geschokt zouden kunnen worden.

3. Ik had verdriet om zijn ongelukkige ouderdom.

XI

1. De dag voordat we moesten vechten zag ik in een visioen het volgende. De diaken Pomponius was naar de poort van de gevangenis gekomen en klopte met kracht daarop. 2. Ik ging naar buiten en deed hem open. Hij was gekleed in een wit, loshangend gewaad en had rijkbewerkte sandalen.

3. Hij zei tegen me: "*Perpétua, we wachten op je, kom.*" Hij pakte mijn hand vast en we liepen langs ruige en bochtige paden.

4. Met veel moeite bereikten we eindelijk hijgend het amfitheater. Hij bracht me midden in de arena en zei me: "*Wees niet bang, ik ben hier bij je en ik strijd met je mee.*" Hij vertrok.

5. Ik zag een enorm groot publiek dat met gespannen aandacht toekeek, en omdat ik wist dat ik tot de wilde beesten veroordeeld was, verbaasde het me dat er geen beesten op me afgestuurd werden.

6. Toen kwam een of andere Egyptenaar, die lelijk om te zien was¹⁰, met zijn helpers te voorschijn om tegen me te vechten. Ook kwamen knappe jongemannen naar me toe, mijn helpers en supporters.

7. Ik werd uitgekleed en ik kreeg het mannelijk geslacht. Mijn helpers begonnen me met olie in te smeren, zoals men pleegt te doen bij een wedstrijd. Ik zag die Egyptenaar tegenover me in het stof rollen.

8. Er kwam een man naar buiten met een verbazend groot postuur, zodat hij zelfs boven de nok van het amfitheater uitstak, met een loshangend gewaad waarop tussen twee stroken midden op zijn borst purper was aangebracht, en rijkbewerkte sandalen van goud en zilver. Hij droeg een staf, zoals de organisator van spelen¹¹ en een groene tak waaraan gouden appels hingen.

¹⁰ Perpetua doelt waarschijnlijk op zijn donkere huidskleur. Omdat men de duivel als zwart voorstelde, ligt Perpetua's conclusie dat het visioen een strijd met de duivel in het vooruitzicht stelt voor de hand.

¹¹ Men vertaalt het hier gebruikte, aan het Grieks ontleende, woord ook wel met "trainer", maar de beschrijving van de kleding wijst erop dat het hier gaat om degene die de leiding van een grote wedstrijd heeft.

9. Hij vroeg om stilte en zei: *"Als deze Egyptenaar haar verslaat, zal hij haar met het zwaard doden; als zij hem verslaat, krijgt ze die tak."* Hij trok zich terug.
10. We gingen naar elkaar toe en dienden elkaar vuistslagen toe. Hij wilde mijn voeten grijpen, maar ik schopt hem in zijn gezicht.
11. Ik werd de lucht in getild en begon hem zo te slaan alsof ik de grond niet raakte. Maar toen ik zag dat het gevecht even stil stond, voegde ik mijn handen zo samen dat ik de vingers van de ene hand tussen die van de andere schoof en zo pakte ik zijn hoofd vast. Hij viel op zijn gezicht en ik stapte op zijn hoofd.
12. Het publiek begon te schreeuwen en mijn aanhangers zongen psalmen. Ik ging naar de organisator en kreeg de tak.
13. Hij heeft me gekust en zei me: *"Dochter, vrede zij met u."* Ik liep glorieus naar de Poort des levens¹².
14. Ik werd wakker en begreep dat ik niet met wilde beesten maar tegen de duivel zou vechten; maar ik wist dat de overwinning aan mij was.
- 15 Dit deed ik tot aan de dag voor het gevecht; laat wie dat wil het verloop van dat gevecht beschrijven.

XI

1. Maar ook de gezegende Saturus heeft het volgende visioen van hem, dat hij zelf heeft opgetekend, bekendgemaakt.
2. *"Wij waren de martelaarsdood gestorven",* zegt hij, *"en wij hadden ons lichaam verlaten en vier engelen, wier handen ons niet aanraakten, droegen ons naar het Oosten."*
3. Wij verplaatsten ons echter niet ruggelings met ons gezicht naar boven, maar alsof we een lichte helling beklommen.
4. Nadat we de eerste wereld waren gepasseerd,¹³ zagen we een verblindend licht en ik zei tot Perpétua (want zij was aan mijn zijde): *"Dit is hetgeen de Heere ons beloofde. Wij hebben de belofte ontvangen."*
5. Terwijl wij door die vier engelen werden gedragen, kwamen wij in een grote open ruimte, die er uitzag als een tuin, met rozenbomen en allerlei soorten bloemen.
6. De bomen waren zo hoog als cypressen en hun bladeren vielen zonder ophouden.
7. Daar waren echter in de tuin vier andere engelen, nog schitterender dan de overige. Zodra zij ons zagen, groetten zij ons eerbiedig en zeiden met bewondering tot de andere engelen: *"Kijk, daar zijn ze! Kijk, daar zijn ze!"* Bang geworden zetten die vier engelen, die ons droegen, ons neer.
8. Te voet zijn wij (de tuin) via een brede weg overgestoken naar een vlakte.
9. Daar vonden wij Locundus, Saturninus en Artaxius, die tijdens dezelfde vervolging levend waren verbrand, en Quintus, die zelf ook als martelaar in de gevangenis was gestorven. Wij vroegen hun waar de anderen waren.
10. De engelen zeiden tot ons: *"Komt eerst mee, treedt binnen en groet de Heere."*

¹² Verslagen gladiatoren die het leven hadden gelaten werden via de andere poort, die van de dood, uit het amphitheater weggedragen. Overwinnaars verlieten het strijdperk via de Poort des levens.

¹³ Het is niet helemaal duidelijk wat deze eerste wereld hier betekend. Misschien wordt het aardse leven bedoeld.

XII

1. Wij kwamen bij een plaats waarvan de muren zo waren alsof ze uit licht waren gebouwd. Voor de ingang van die plaats stonden vier engelen die ons bij het naar binnen gaan met witte gewaden bekleedden.
2. Wij gingen naar binnen en hoorden stemmen die als uit één mond zonder ophouden zongen: *"Heilig, heilig, heilig"* (vgl. Op. 4:8).
3. Wij zagen op dezelfde plaats iemand zitten die er uitzag als een oude man, met witte haren en een jeugdig gelaat, wiens voeten wij niet zagen.
4. Links en rechts van hem stonden vier ouderen, en achter hen stonden nog vele andere ouderen.
5. Vol bewondering traden wij binnen en gingen voor de troon staan. Vier engelen hebben ons opgeheven en wij hebben hem gekust en hij heeft met zijn hand ons gezicht gestreeld.
6. De andere ouderen zeiden tot ons: *"Laten we rechtop staan."*¹⁴ Wij gingen rechtop staan en gaven elkaar de vredeskus. De ouderen zeiden tot ons: *"Gaat heen en vermaakt u!"*
7. Ik zei tot Perpétua: *"Je hebt nu wat je wilt"*. Zij antwoordde mij: *"God zij dank, dat ik, hoe gelukkig ik ook in mijn lichamelijke staat was, hier nu nog gelukkiger ben."*

XIII

1. Wij gingen naar buiten en zagen rechts voor de poort bisschop Optatus en links de ouderling en leraar Aspasius, van elkaar gescheiden en bedroefd.
2. Zij wierpen zich voor onze voeten en zeiden: *"Herstelt de vrede tussen ons, omdat jullie vertrokken zijn en ons zo hebben achtergelaten."*
3. Wij zeiden tot hen: *"Bent u dan niet onze bisschop en u niet onze ouderling dat u zich voor onze voeten neerwerpt?"* Wij werden ontroerd en omhelsden hen.
4. Perpétua begon in het Grieks met hen te spreken en wij namen hen apart in de tuin onder een rozenboom.
5. Terwijl wij met hen spraken, zeiden engelen tot hen: *"Laat hen zich verkwikken. Als u onderlinge meningsverschillen hebt, vergeeft elkander!"*
6. Zij hebben hen daarmee in verwarring gebracht en zeiden tot Optatus: *"Wijs uw volk terecht want zij komen bij u samen alsof ze van het circus terugkomen en nog twisten over de verschillende teams!"*
7. We kregen de indruk dat zij de poorten voor hen wilden sluiten.
8. Wij herkenden daar veel broeders maar ook martelaren. Allen werden wij gevoed door een onbeschrijflijke geur die ons verzadigde. Toen werd ik blij wakker.

XIV

1. Dit waren de belangrijkste visioenen van die zeer gelukzalige martelaren Saturus en Perpétua, die zij zelf hebben opgeschreven.

¹⁴ Het was de gewoonte om aan het einde van de liturgie rechtop te gaan staan voor de vredeskus.

2. God echter heeft niet zonder genade Secundulus eerder dan de anderen nog in de gevangenis uit deze wereld tot zich geroepen zodat hij niet tegen de wilde beesten hoefde te vechten.
3. Zijn lichaam, ofschoon niet zijn ziel, heeft het zwaard stellig ervaren.

Felicitas

XV

1. Felicitas echter heeft de genade van de Heere op de volgende wijze verkregen.
2. Omdat zij reeds in de achtste maand van haar zwangerschap was (want zij was al zwanger bij haar arrestatie), was ze zeer bevreesd dat, nu de dag van de spelen aanstaande was, haar martelaarschap wegens haar zwangerschap zou worden uitgesteld: het was namelijk bij de wet verboden zwangere vrouwen te executeren. In dat geval zou zij haar heilig en onschuldig bloed later te midden van anderen, namelijk gewone misdadigers, vergieten.
3. Maar ook haar medemartelaren waren ernstig bedroefd uit vrees dat zij zo'n goede deelgenote als het ware als een eenzame metgezellin op de weg naar dezelfde hoop moesten achterlaten.
4. Verenigd in een gemeenschappelijke klacht stortten ze twee dagen voor de spelen een gebed uit tot God.
5. Terstond na het gebed zetten de weeën in. Toen ze bij het persen pijn leed doordat een geboorte bij acht maanden van nature moeilijk is, zei een van de dienaren van de gevangenenbewaarders tot haar: *"Als jij nu al zo pijn lijdt, wat zul je dan doen als je voor de wilde dieren wordt geworpen, die jij geringschatte toen je weigerde te offeren?"*
6. Zij antwoordde hem: *"Nu lijd ik zelf hetgeen ik lijd. Dan echter zal er een ander in mij zijn die voor mij zal lijden, omdat ook ik voor hem zal lijden."*
7. Vervolgens heeft zij een meisje gebaard, dat een zuster als haar eigen dochter heeft opgevoed.

XVI

1. Daar de Heilige Geest heeft toegelaten (en door het toe te laten het heeft gewild) dat het verloop van de krachtmeting zelf werd beschreven, brengen wij, ook al zijn wij onwaardig iets toe te voegen aan dit zo roemrijke relaas, toch wat kan beschouwd worden als de opdracht, of liever de laatste wilsbeschikking, van de allerheiligste Perpétua ten uitvoer, waarbij wij een voorbeeld van haar standvastigheid en zieladel toevoegen.
2. Toen de opziende officier hen al te hardvochtig behandelde omdat hij door de waarschuwingen van een stel dwazen bang was dat ze door bepaalde magische bezweringen uit de gevangenis zouden worden getoverd, zei Perpétua hem recht in zijn gezicht:
3. *"Waarom laat u ons althans bij het eten niet met rust, terwijl wij nog wel de voornaamste gevangenen, namelijk van de Caesar, zijn en op het punt staan op zijn verjaardag te strijden (vgl. c.7)? Of is er voor u geen eer te behalen indien wij op die dag welgevuld naar de arena worden geleid?"*

4. De officier schrok en werd rood van schaamte. Hij gaf vervolgens opdracht hen menselijker te behandelen door hun broeders en anderen de gelegenheid te geven om hen te bezoeken en met hen te eten. De directeur zelf van de gevangenis was al tot het geloof gekomen.

XVII

1. Toen zij op de dag voor de spelen die laatste maaltijd (het galgemaal), die men de "vrije" noemt, naar vermogen niet als een "vrije" maaltijd maar als een "agape-maaltijd"¹⁵ vierden, bestookten zij met dezelfde standvastigheid het volk door te dreigen met het oordeel Gods, door te getuigen van hun blijdschap over hun eigen lijden en door te spotten met de nieuwsgierigheid van het samengelopen publiek. Saturus zei:

2. *"Is de dag van morgen voor jullie niet genoeg? Waarom kijken jullie zo graag naar wat jullie haten? Heden vrienden, morgen vijanden! Neemt echter nauwkeurig onze gelaatstrekken in jullie op, opdat jullie ons herkent op die dag (des oordeels)."*

3. Zo zijn allen diep onder de indruk vandaar heengegaan en velen van hen zijn tot het geloof gekomen.

XVIII

1. De dag van hun overwinning brak aan en van de gevangenis gingen zij in optocht naar het amfitheater als naar de hemel. Ze waren blij, hun gelaat was kalm en, als ze al beefden, dan eerder van vreugde dan van vrees.

2. Perpétua volgde met glanzend gelaat en rustige tred als een bruid van Christus, als de geliefde van God, en door de kracht van haar blik liet ze allen de ogen neerslaan.

3. Felicitas ging eveneens mee. Ze was blij dat ze het leven bij de bevalling behouden had zodat ze tegen de wilde dieren kon vechten: een gang van bloed tot bloed, van de vroedvrouw naar de met het net vechtende gladiator, om zich na de bevalling te wassen met een tweede doop (vgl. c.21).

4. Toen zij naar de ingang waren geleid, werden zij gedwongen zich te verkleden, de mannen in het kleed van de priesters van Saturnus, de vrouwen echter in dat van de priesteressen van Ceres. Perpétua echter heeft dit fier tot aan het einde toe met standvastigheid geweigerd.

5. Ze zei namelijk: *"Daarom zijn we hier uit eigen vrije wil gekomen opdat onze vrijheid niet geschonden werd. Daarom hebben wij ons leven prijsgegeven opdat wij iets dergelijks niet zouden hoeven te doen. Dit hebben wij met u afgesproken."*

6. Ongerechtigheid heeft gerechtigheid erkend: de tribuun heeft toegelaten dat zij eenvoudig naar binnen werden geleid zoals zij waren.

7. Perpétua zong psalmen, omdat zij het hoofd van de Egyptenaar al vertrapte (vgl. Gen. 3:15 en c. 4.3). Revocatus, Saturninus en Saturus uitten bedreigingen tegen het toekijkende volk.

¹⁵ Het is niet geheel zeker wat een agape-maaltijd in Noord Afrika omstreeks deze tijd precies inhield, maar waarschijnlijk was het een maaltijd waarbij men psalmen zong en over het geloof sprak.

8. Toen ze daarop voorbij de loge van Hilarianus (vgl. c.6) kwamen, begonnen zij onder wenken en gebaren tegen hem te spreken: "*U straft ons*", zeiden ze, "*God echter u!*"
9. Hierop begon de verontwaardigde menigte te eisen dat ze spitsroeden moesten lopen langs die gladiatoren die tegen de wilde beesten vechten. Zij hebben zich zeker verheugd dat ze ook enig deel hadden verkregen aan het lijden van de Heere.

XIX

1. Maar hij die gezegd had "*Vraagt en gij zult ontvangen*", had aan hen op hun verzoek die dood gegeven waarnaar een ieder had verlangd.
2. Want telkens als ze onderling over de wens van hun eigen martelaarschap spraken, verklaarde juist Saturninus, met de kennelijke bedoeling een nog roemrijker kroon te dragen, dat hij wel aan alle wilde dieren blootgesteld wilde worden.
3. Dus zijn bij het begin van de spelen hijzelf en Revocatus, na het opgenomen te hebben tegen een luipaard, ook op een stellage door een beer aangevallen.¹⁶
4. Satorus echter verafschuwde niets meer dan een beer, maar hij verwachtte al door één beet van de luipaard te worden gedood.
5. **Toen hij vervolgens tegenover een wild zwijn werd gezet, is tegen de verwachting in de gladiator, die hem aan het zwijn had vastgebonden, door hetzelfde beest een steek in de buik toegebracht en na de dagen van de spelen gestorven;** Satorus werd slechts meegesleurd.
6. Toen hij daarop als prooi voor een beer vastgebonden was op de stellage (vgl. c. 19. 3), weigerde de beer uit zijn kooi te komen. Daarop werd Satorus voor de tweede keer ongedeerd teruggeroepen.
16. Zij die veroordeeld waren tot de wilde dieren, werden op een platform vastgebonden aan een paal, zoals in het geval van Satorus, of ze moesten in de arena te midden van de wilde dieren rondlopen.

XX

1. Voor de jonge vrouwen heeft de duivel een uiterst vervaarlijke koe, die speciaal voor dit doel tegen de gewoonte in was aangeschaft, in gereedheid gebracht, omdat hij ook in de keuze van het beest zich bij hun sekse wilde aansluiten.
 2. Vervolgens werden ze uitgekled en in netten gehuld te voorschijn gebracht. Er ging een huivering door het volk bij het zien van de jonge vrouwen, van wie de één aantrekkelijk was en de ander net een bevalling achter de rug had zodat de melk nog uit haar borsten droop.
 3. Dus zijn ze teruggeroepen en omgekleed in loshangende klederen. Perpétua werd het eerst op de horens genomen en viel op haar zij.
 4. Toen ze ging zitten, trok ze haar kleed, dat opzij was gescheurd, weer recht om haar dijen te bedekken: ze dacht meer aan haar eerbaarheid dan aan haar pijn.
-

5. Daarna vroeg ze om een speld en heeft ze haar loshangende baren weer vastgemaakt. Het paste een martelares immers niet om met loshangende haren te sterven; anders zou het lijken dat ze rouwde op het moment van haar roem.¹⁷
6. Zo stond ze weer op, ging naar Felicitas toe die, naar ze zag, bijna verpletterd was door de koe, gaf haar een hand en richtte haar op. Beiden stonden nu overeind.
7. Na deze overwinning op de hardvochtigheid van het volk, zijn ze teruggeroepen naar de Poort des levens.
8. Daar werd Perpétua opgevangen door de toenmalige catechumeen Rustficus, die niet van haar zijde week. Als uit een diepe slaap ontwaakt, want zozeer was ze in geestverrukking, begon ze om zich heen te kijken en ze zei tot aller verbazing: *"Wanneer"*, zo vroeg ze, *"worden wij voor die koe, of wat het dan ook is, geworpen?"*
9. Toen ze hoorde dat het al was gebeurd, wilde ze het pas geloven toen ze bepaalde sporen van de mishandeling op haar lichaam en kleren had herkend.
10. Vervolgens liet ze haar broer en die catechumeen komen en zei tot hen: *"Blijft standvastig in het geloof (vgl. 1 Kor. 16:13) en hebt elkaar lief en wordt niet geschokt door ons lijden."*

XXI

1. Net zo spoorde Saturus bij de andere poort de soldaat Pudens aan met de woorden: *"Het is helemaal precies"*, zei hij, *"zoals ik verwachtte en voorspelde. Ik heb nog helemaal geen beest gevoeld. Geloof nu met je hele hart: ik ga daarheen en sterf de marteldood met één beet van de luipaard."*
2. Onmiddellijk daarop werd hij bij het einde van de spelen voor de luipaard geworpen en met één beet met zoveel bloed besmeurd dat het volk hem bij het weggaan als bewijs voor zijn tweede doop toeriep: *"Gezond en wel gewassen! Gezond en wel gewassen!"*
3. Inderdaad, wie op deze manier een bad had genomen was waarlijk behouden van zonde en gered.
4. Toen zei hij tot de soldaat Pudens: *"Vaarwel en vergeet het geloof en mij niet. Moge dit u niet aan het wankelen brengen maar bevestigen."*
5. Tegelijkertijd vroeg hij om de ring aan zijn vinger, dompelde deze in zijn wond en gaf hem terug als een erfstuk, als een onderpand uit zijn nalatenschap en ter herinnering aan zijn bloed.
6. Vervolgens verloor hij het bewustzijn en werd hij met de anderen neergeworpen om op de gewone plek de keel te worden afgesneden.
7. Toen eiste het volk hen terug in de arena om, als het zwaard hun lichamen zou doorboren, met eigen ogen deel te kunnen nemen aan de moord. Zij zijn daarop uit eigen beweging opgestaan en hebben zich toen begeven waarheen het volk hen wilde, na elkaar eerst gekust te hebben om het martelaarschap te bekrachtigen door hun gewone vredeskus.
8. De anderen hebben zonder zich te verroeren en in stilte onbeweeglijk en zwijgzaam de genadeslag ontvangen, in het bijzonder Saturus: hij die ook als eerste de ladder had beklommen gaf als eerste de geest, want hij verwachtte Perpétua (vgl. c.4).

¹⁷ Vrouwen rouwden altijd met loshangend haar.

9. Perpétua echter moest ook haar deel aan pijn proeven. Ze gilte het uit toen haar botten werden geraakt en heeft zelf de onvaste hand van de leerling-gladiator op haar keel gericht.

10. Wellicht had zo'n grote vrouw, die door de onreine geest (de duivel) werd gevreesd, niet anders gedood kunnen worden als zij het niet zelf had gewild.

11. O heldhaftige en zeer gelukzalige martelaren! O gij die waarlijk geroepen en uitverkoren zijt om deel te hebben aan de eer van onze Heere Jezus Christus! Wie deze eer verhoogt, vereert en aanbidt, moet tot opbouw van de Kerk deze voorbeelden, die niet onderdoen voor die uit het verleden, lezen. Zo zullen ook de nieuwe heldendaden getuigen dat de Heilige Geest, die altijd Eén en dezelfde is, Zijn werking nog steeds laat voelen, net als de almachtige God de Vader en Zijn Zoon Jezus Christus, onze Heere, aan wie roem en onbeperkte macht toekomt tot in de eeuwen der eeuwen. Amen.

Overgenomen uit:

Historiën der martelaren, die om de getuigenis der evangelische waarheid hun bloed gestort hebben, van Christus onze Zaligmaker af tot het jaar 1655; niet alleen in de Nederlanden, maar ook in Frankrijk, Engeland, Schotland, Spanje, Italië, Duitsland en andere landen. Door Adrianus Haemstedius. Blz. 93.

*Een vrouw verbrand in Engeland
en hoe de kanselier werd omgebracht door een stier.*

Wij zullen hier een voorbeeld verhalen, waarin de almacht en rechtvaardigheid van God zich duidelijk hebben getoond. Hierin zullen de christenen ook zien, dat God dikwijls Zijn rechtvaardig oordeel in het openbaar bewijst, en wel in het straffen van de vervolgers van Zijn uitverkoren schapen, die om de Naam van Christus liever alles leden, en gewillig allerlei martelingen uitstonden, dan de waarheid te verzaken.

In Chepingsadbery, eene stad in Engeland, in het jaar van onze enige Zaligmaker en Heiland Jezus Christus 1508, werd een zeer godzalige vrouw, om de belijdenis van het Evangelie, verbrand, en wel onder de regering van Hendrik de Zevende, koning van Engeland.

Gelijk de standvastigheid van deze godzalige vrouw zeer heerlijk en troostrijk is voor alle christenen, die zich daarover zullen verwonderen, zo is ook de straf, de onrechtvaardige rechter, de kanselier van de bisschop, overkomen, voor alle pausgezinden, die niet ophouden de leden van Christus' gemeente te vervolgen, een afgrijselijk schouwspel; waarin zij kunnen zien, dat God niet alleen in de toekomstige, maar ook in deze tegenwoordige wereld zulke tirannen in het openbaar straft.

De naam van deze vrouw, die, om den wil van het. Evangelie, de wrede vuurdood niet vreesde, is niet bekend. De kanselier, die haar onrechtvaardig ter dood veroordeelde, heette Dr. Whytington. Mr. Fox, die, het Engelse martelaarsboek geschreven heeft, zegt duidelijk, dat de dood van deze standvastige vrouw hem eerst bekend werd korte tijd voor hij het eerste stuk van zijn geschiedenis in het licht gaf. Waarin hij de geschiedenis van de martelaren verhaalde, die in Engeland, om de naam van Christus stierven. Hieruit is op te maken, dat God de Heeree niet wilde toelaten, dat de lofwaardige standvastigheid van deze vrouw aan de vergetelheid zou worden prijs gegeven, maar veel meer dat haar lijden alle nakomelingen in volgende tijden openbaar en bekend zou zijn. Niet zonder beschikking van Gods voorzienigheid werd deze geschiedenis hem bekend, opdat hij die aan het laatste gedeelte van zijn boek zou toevoegen, zoals hij ook met getrouwheid deed, gelijk hier volgt.

Nadat deze Godzalige vrouw en manmoedige martelares, om de belijdenis der waarheid, door de kanselier Dr. Whytington ter dood veroordeeld was, en de tijd aangebroken, dat deze vrouw naar de plaats zou gebracht worden, waar zij zich zou opofferen, had er een grote toeloop van volk plaats, door de lieden die van alle kanten

en dorpen, in de omtrek liggende, en vooral uit de stad tezamen kwamen, om getuige te zijn van de volbrenging van het vonnis. Onder de menigte volgde ook Dr. Whytington, de kanselier, ten einde het vonnis, dat hij over deze onschuldige had uitgesproken, te zien uitvoeren.

Toen men op de gerechtsplaats kwam, werd deze gelovige vrouw en dienstmaagd van Jezus Christus aan een paal gebonden. Nadat men om haar lichaam stro en riet geplaatst had, bereidde zij zich vrijwillig als een onschuldig lam tot de vuurdood, en na God, haar almachtige Vader, ziel en lichaam te hebben aanbevolen, ontsliep zij Godzalig in de Heere.

Toen het volk van de gerechtsplaats naar huis ging, gebeurde het, dat op die tijd een slachter in de stad bezig was een stier te slachten, die hij, zoals men gewoonlijk doet, met touwen gebonden had, om het beest beter te kunnen bedwingen. Maar, toen deze slachter, - die, naar het scheen, niet zoo ervaren was in het doden van beesten, als de pausgezinden in het vermoorden van de vrome christenen, - zijn bijl ophief om het beest op de kruin van het hoofd te treffen, sloeg hij mis, en raakte de stier op de neus of daaromtrent. De slag had het beest wel enigermate gekwetst, maar niet minder verschrikt, zodat het met geweld de touwen verbrak, de slachter ontloep, en de straat in vluchtte, waar het volk zich bevond, dat van de gerechtsplaats naar de stad keerde.

Zoo spoedig de lieden deze stier zagen aankomen, vluchtten zij, niet wetende wat het beest deerde, in de grootste haast uit de straat, waar de stier liep, terwijl ieder op eigen lijfsbehoud bedacht was. Men meende, dat het beest dol was, wat naar men vermoeden kan, niet veel scheelde, en wel ten gevolge van de slag, dien het op de bek had gekregen. Nochtans liep de stier zo voorzichtig door al het volk, dat hij niemand kwetste. Toen hij een tamelijke lengte van de straat, door het gedrang van het volk heen, had afgelegd, en wel met een voorzichtigheid alsof hij de mensen met opzet vermeed, liep hij eindelijk naar Doktor Whytington, de kanselier, die, met enige anderen, zich in een hoekje verborg. Maar helaas, te vergeefs meende hij Gods gramschap en straf te kunnen ontgaan. Want zodra zag de stier hem niet, of deze liep regelrecht met de hoornen op hem toe, en scheurde hem dermate de buik open, dat hij dood op de grond bleef liggen, terwijl het beest wegliep met de darmen van de kanselier op zijn hoornen. Dit maakte allen, die het zagen, onder grote verwondering, verschrikt, zeer verbaasd en beschaamd.

Zie hier het wonderwerk des Heereen. Inderdaad, al zijn wij ook door onze vleselijke gezindheden geheel blind, en hebben geen recht inzien in de daden des Heereen, zodat wij soms aan het noodlot, of aan het blinde fortuin, toeschrijven wat eigenlijk Gods voorzienigheid heeft gedaan; nochtans, welk mens zou zo plomp en onwetend kunnen zijn, die in dit zeldzaam en openbaar beeld niet zou opmerken, dat dit een bijzonder werk en een straf van God is, waarmee de Heere Zijn almacht en Zijn rechtvaardig oordeel toonde, in het straffen van deze goddeloze kanselier? Het was een waarschuwend voorbeeld voor alle andere vervolgers van de christenen, opdat zij de rechtvaardige hand des Heereen zouden vreezen, wanneer zij zodanige tirannie aan de onschuldige Christenen plegen.

Opdat niemand denken zou, dat hier iets, de waarheid van deze geschiedenis betreffende, op lichtvaardige wijze is medegedeeld, en om alle wantrouwen weg te nemen, is het nodig de getuigenis bij deze geschiedenis te voegen van enige geloofwaardige lieden, die er bij tegenwoordig waren, en alles hebben gezien.

En vooral de geschiedenis van zekeren Roeland Webbe, die in die tijd in de stad Chepingsadbery woonde. Deze had een zoon, Richard Webbe genaamd, die later werkzaam was bij M. Latimer, met wie hij ook vele benauwdheden, zoals een gevangenisstraf van zes jaren, met geduld doorstond. Deze Richard betoonde in zijn jeugd grote geneigdheid tot de leer van het Evangelie, zodat hij dikwijls door zijn vader, die zeer tot de roomse godsdienst geneigd was, vermaand werd, dat hij die gevoelens, welke hij ketterij noemde, moest laten varen. En ten einde hem daarvan te beter af te trekken, verhaalde hij hem dikwijls de geschiedenis van de vrouw te Chepingsadbery, die hij om deze ketterij zag verbranden. Hiermede zocht hij zijn zoon bevreesd te maken, en voegde er ook bij, dat een stier in diezelfde tijd de kanselier met zijn hoornen had omgebracht. Dit alles heeft Richard Webbe in persoon aan Mr. Fox verhaald en bevestigd, uit wiens geschiedboek wij dit getrouw hebben overgenomen. Deze getuigenis zal, hopen wij, genoeg en voldoende zijn voor alle onpartijdige lezers, die de waarheid zijn toegedaan.